

«Stor arv det er for mannen av godfolk vera fødd»

Lærum OD.

I ulveskinnspeles

Legens historie i tre slektsledd. 224 s, ill. Bergen: Vigmostad og Bjørke, 2006. Pris NOK 268 ISBN 82-419-0430-4

Kan det være nødvendig med enda en nostalgisk bok om «Gammeldoktoren»? «Ja, absolutt,» mener denne anmelder etter å ha lest professoren, patologen, medisinhistorikeren og moromannen Ole Didrik

Lærums respektfulle nedtegnelser om sine legeforedre i tre generasjoner.

Det dreier seg om er en kronologisk fremstilling av liv og arbeidsforhold for leger i Distrikts-Norge fra 1860 og frem til vår tid. Fremstillingen er spekket med faktiske opplysninger, anekdoter og nøyaktige personalhistoriske data omkring student- og legerollen, arbeidsforhold og legens plass i lokalmiljøet – både som fagmann, kulturpersonlighet og politiker. Dette er en bok om og for leger og gir betydelig anledning til ettertanke.

Lærum beretter om leger som til tross for små diagnostiske og behandlingsmessige muligheter gjorde en innsats for sine pasienter som både de og samfunnet satte pris på. Dette er leger som hadde tid og evne til å lytte til sine pasienter og ikke satt med ryggen til og skrev på datamaskin i noen få tilmålte minutter. Her fortelles om leger som visste at pasienten og hans problemer var viktigst – før DRG, venteliste-garantier og lønnsomhet ble helsevesenets sentrale begreper. Her står legen alene med sin tvil og følelse av ikke å strekke til, men han må likevel handle etter beste skjønn. Dette er en tid før juristeriet inntok førerplassen og innleggelsesbrev i sykehus ser ut som baksiden av en renseriregning: Alt skjer på eget ansvar og du må være glad til at du får tilbake knappullene.

Det fortelles også om en annen type pasienter: Man søkte legen for alvorlige helseproblemer og ikke som nå ved den minste antydning til minsket velvære. Med moderne ord: Datidens etterspørsel etter helsetjenester oversteg knapt de små ressursene – noe som i dag er helt annerledes.

I et innsiktsfullt siste kapittel, «Attersyn», summerer Lærum sine refleksjoner over dagens legerolle og den han kjenner fra studiene av sin far, farfar og oldefar. Han poengterer at hele legens familie i den tid tok del i arbeidet. Barna tok også tidlig sin del, noe han bruker som forklaring på feno-

menet «legedynastier». Han illustrerer dette fenomenet med eksempler fra den klassiske medisin (men nevner ikke våre egne vel-dokumenterte i sagalitteraturen). Det finnes også en utmerket litteratur- og kildeoversikt samt en nyttig henvisning til navn som forekommer i boken. Dette siste gjør den svært nyttig som kilde for andre medisin- og personalhistorikere.

For en hobbymedisinhistoriker er denne boken en juvel, men alle leger vil finne den interessant fordi den maner til ettertanke omkring legerollens endring, hva den har tapt og ikke minst hvorfor.

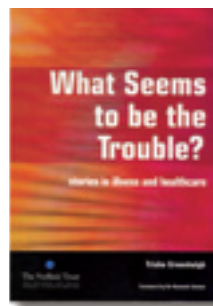
Ragnar Stien
Oslo

Fortellingenes plass i medisinsk forståelse og praksis

Greenhalgh T.

What seems to be the trouble?

Stories in illness and healthcare. 128 s, tab. Oxon: Radcliffe, 2006. Pris GBP 20 ISBN 1-84619-122-X

The Nuffield Trust for Research and Policy Studies in Health Services har gitt ut nok en faglig solid bok. Forfatteren Trisha Greenhalgh, allmennpraktiserende lege og professor i allmennmedisin

i London, har skrevet en lettlest og utfordrende tekst om fortellingene som vesentlig grunnlag for medisinsk forståelse og praksis.

Hvert av de seks kapitlene i boken handler om historiene, narrativene: stories and illness, stories and healing, stories and learning, stories and organisations, stories and research, stories and ethics. Professor Greenhalgh viser hvordan fortellingene må ligge til grunn i hele feltet, som handler om alt fra selve møtet mellom pasient og lege til medisinsk-faglig grunnlagsforståelse og organiseringen av helsetjenesten. Og det er gjennom fortellingene at etikken blir tydelig og nær, som en grunnmur alt annet i helsevesenet må bygge på.

Forfatteren loser oss inn i tekstavsnittene ved hjelp av korte utsnitt av fortellinger fra pasienter, pårørende, tolker, leger, studentlærere og forskere. Hun fremhever at mange sykdomsfortellinger aldri blir hørt fullt ut. Dermed kan legen komme til å stille feil diagnose, og pasienten fratras muligheten til selv å se noen sammenhenger i sin lidelse gjennom nettopp dette å få muligheten til å høre hva de selv sier.

Forfatteren fremhever at den biomedisinske kunnskapen og verktøyet utviklet

innenfor denne siden av medisin-faget nettopp kommer til sin rett først når den individuelle erfaringen i den kulturelle konteksten får opplyse og styre beslutningene.

Dette er en bok som medisinstudenter og leger innenfor alle fagområder vil kunne ha glede av å lese. Den gir et innblikk i det som skulle ligge oss aller nærmest, nemlig at vi som mennesker forteller hele livet, enten det er i eller utenfor helsevesenet, innenfor faglig praksis, som studenter og lærere, som helsepolitikere og som administratører. Betydningene av fortellingenes kraft er kanskje underkjent i det medisinske fagfeltet – enn så lenge. For det rører på seg i faget, og forskningen, noe denne boken er et eksempel på.

Eli Berg

Senter for helsefremmende arbeid
Akershus universitetssykehus

Hummer og kanari

Pitt P.

The scalpel and the kukri

A surgeon & his family's adventures among the Gurkhas. 248 s, ill. London: RSM Press, 2005. Pris GBP 15 ISBN 0-95-520590-5

Dette er andre bind av major Peter Pitts memoarer fra hans tid som britisk militærkirurg i Nepal i årene 1966–68 og har undertittelen *A surgeon & his family's adventures among the Gurkhas*. Første bind, *Surgeon in Nepal*, kom ut allerede i 1970.

Kanskje han burde ha gitt seg med det første bindet, for dette er en underlig bok å utgi i 2005. Den kunne nok ha vært av en viss interesse for 50–60 år siden, da reiser til fjerne himmelstrøk fortsatt var noe som var forbeholdt de få, men nå har tiden løpt fra denne type erindrings- og reiselitteratur. Boken har et svært gammelmodig preg, med en blanding av private reiseskildringer (ikke alt for spennende) og eksotiske, om enn ganske omstendelige, kirurgiske kasuistikker. Jeg vet ikke hvem som egentlig ville ha særlig interesse av å lese denne boken i våre dager.

Innledningsvis forteller forfatteren hvordan han startet arbeidet med boken med å kjøpe en kasse med 24 bokser Tiger-øl, som han ikke hadde noe problem med å tømme, slik at han fikk et sted å oppbevare manuskriptet. Helt uten britisk humor er boken altså ikke, men det er sannelig langt mellom godbitene. Oppi denne kassen

la han notater om likt og ulikt som han og familien opplevde i løpet av sine to år ved et britisk militærhospital ved Himalayas fot. Forfatteren kunne nok ha utvist større kritisk sans med hensyn til hva han la ned i kassen – og ikke minst med hva han tok opp igjen og bearbeidet for denne boken 40 år senere. Reiseskildringene har mest preg av private dagboknotater og er som sagt ikke særlig spennende. De medisinske kapitlene gir oss inntrykk av en enorm arbeidsmengde og er bygd rundt interessante kasuistikker, som imidlertid er svært ordrike og som nok hovedsakelig har historisk interesse i våre dager.

Boken er illustrert med tegninger og amatørfotografier av middels kvalitet.

Knut Wester

Nevrokirurgisk seksjon
Universitetet i Bergen

Glitrende barnebok om forskningsetikk

Nicolaysen M.

Svein og rotta på lab'en

126, ill. Oslo: Aschehoug, 2006. Pris NOK 229
ISBN 82-03-242657-5

Marit Nicolaysens historier om Svein og rotta Halvorsen har gjort suksess både i bokform og på kino. Den siste boken i rekken har fått tittelen *Svein og rotta på lab'en*, og handlingen er lagt til et forskningssenter hvor Svein og vennene skal skrive

skoleoppgave om dyreforsøk. Ikke overraskende oppstår det komplikasjoner når Svein tar med seg Halvorsen på ekskursjonen.

En gutt, hans personifiserte kjæledyr og et laboratorium som driver dyreforsøk gir i seg selv velkjente assosiasjoner. Barnelitteraturen og filmindustrien er fylt til randen av historier om snille dyr som må befris fra slemme mennesker, og man kunne frykte nok en stereotyp fremstilling av forskerrollen. Som voksen og forsker er jeg derimot både inhabil og langt fra målgruppen som skal bedømme denne boken. Oppdraget som anmelder ble derfor raskt *outsourcet* til husets 11-åring. Edvard, som hadde lest et par Svein og rotta-bøker før, tok oppdraget, og etter overraskende kort tid kom dommen: «Denne boken var veldig bra, Pappa!» «Var forskerne slemme?» spurte jeg kontant, fremdeles skeptisk på vegne av profesjonen. «Nei, egentlig ikke, de var mest greie.» Lett beskjemmet over egen forutinntatthet ble det dermed klart at denne boken måtte leses.

Marit Nicolaysen veksler mellom surrealistiske fantasier og nøktern realisme. Det er mye å le av, og jeg antar at det først og fremst er her forfatteren treffer sitt publikum. Men hun byr på langt mer enn underholdning. Jeg lot meg spesielt fascinere av hvordan Nicolaysen evner å kommunisere grunnleggende forskningsetikk på en enkel og morsom, men samtidig nyansert måte. Det er Svein selv som utforsker problemstillingene omkring dyreforsøk, og oppdagelsene relateres tilbake til hans egne referanserammer. James Bond, rotta til kameraten Dan, er nemlig blitt syk. Den er allerede over sin forventede levealder, og en eventuell behandling, utviklet ved utallige dyreforsøk, vil koste mer enn prisen av en ny rotte. Gjennom en morsom, spennende og varm historie får ungene dermed innsikt i noen av medisinsens og forskningens vanskeligste dilemmaer.

Noen vil sikkert mislike boken fordi den ikke tar avstand fra dyreforsøk. På den annen side gir den heller ikke noen uforbeholden tilslutning. Hovedpoenget for meg er at den skaper engasjement og ettertanke omkring et vanskelig tema. *Svein og rotta på lab'en* er et aldri så lite mesterverk og bør bli pensumlitteratur for alle som driver forskningsformidling.

Jarle Breivik

Institutt for medisinske basalfag
Universitetet i Oslo

Ekte profylakse

Gjeldnes R.

På nåde over Antarktis

Verdens lengste skitur. Oslo: Seal Adventure, 2006. 160 s. Pris NOK 398
ISBN 978-82-99-56610-0

Det er et historisk sus over uttrykket polfarer – vi får lett assosiasjoner til Nansen og Amundsen og atmosfæren rundt unionsoppløsningen i 1905, og kong Haakon VII. Polfarerne er på mange måter en del av vår felles referanseramme.

Rune Gjeldnes er en moderne polfarer. Han har gått verdens lengste skitur. Starten var 6. november 2005, og etter 90 dager og 4 804 km var han i mål. Sydpolen var krysset alene og uten støtte underveis. Det hadde ingen klart før Rune Gjeldnes.

Gjeldnes har gitt oss muligheten til å følge turen i denne boken som kom ut til jul i 2006. Beretningen er fascinerende, fotografiene kan ta pusten fra en, og fortellingen løper lett og gjør det vanskelig for leseren å legge fra seg boken. Den er så godt skrevet at man til og med får en liten følelse av hvorledes det var – 90 dager alene i Antarktis. Utfordrende, fascinerende og skremmende – alt på en gang.

Når turen er fordøyd, sitter jeg med en uvanlig blanding av forundring og klarhet.

Hvordan kan noe så vågalt gå bra? Hell og lykke? Rune er gammel marinejeger og har gått mange skiturer før, deriblant Grønland på langs og Nordpolen på tvers. Han har også gjort mye annet krevende og har alltid kommet ned med beina først. Nitidig forberedelse er svaret. Kompetanse og profesjonalitet er andre ord man i medisinen bruker på samme fenomen. Roald Amundsen beskrev det slik i 1912: «Seier venter den som har alt i orden. Hell kalles det. Nederlag er en absolutt følge for den som har forsømt å ta de nødvendige forholdsregler i tide. Uhell kalles det.»

Forberedelse er fundamentalt, men det er ikke nok til å krysse Antarktis alene. Personen betyr også noe. Fysikken må være i orden, og der tilfredsstillende ikke hovedpersonen mange fordommer. Rune Gjeldnes er ikke spesielt stor og har ikke prangende muskler – han er så absolutt ingen fryktinngytende kjempe å se til. Allikevel har han gjennomført en fysisk prestasjon som det står stor respekt av. Hvor god fysisk form en person har, kan ikke fastslås ved et øyekast.

I tillegg til fysikken står viljen sentralt. Psyken er helt avgjørende når man er 90 dager mutters alene i isødet med vind og svært lave temperaturer i vente. Da dreier det seg om alt fra gnagsår og muskelsmerter til stygge nærulykker der frykten naturlig nok melder seg med full styrke.

Jeg synes dette aspektet ved skituren er det mest interessante. I beretningen får vi et innblikk i hvorledes man kan klare å flytte egne grenser og derigjennom utfordre virkelighetens objektive begrensninger. Rune Gjeldnes forteller oss med egne ord, og han gir oss en oppskrift på hvordan vi skal få til ting som vi vil, men som er vanskelige og utfordrende, og kanskje helt umulige og utenkelige sett fra manges synsvinkel.

De siste årene har Norge opparbeidet seg en førsteplass i uførhet. I et arbeidsliv som aldri har medført så få fysiske belastninger, og i et land som aldri har hatt så stor rikdom, kan dette fremstå som et uforklarlig paradoks. Runes skitur kan tolkes som et eksempel på at hvis man «strekker seg» mot et mål man intenst vil nå, kan det som virker umulig, bli mulig.

Rune Gjeldnes har vist en metode for håndtering av utfordringer som er vanskelige og gjerne oppleves som nærmest umulige. Måtte hans beretning bli folkelesning og inspirere mange til både å ville ... og å ville gjennomføre!

Jan Sommerfelt-Pettersen

Saniteten i Sjøforsvaret
Haakonsværn